

АНОТАЦІЯ

Романчук В. О. Журнал «Універсум» у контексті українського державотворення: концептуальні засади, дискурси, прогностика (1993-2023 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 061 «Журналістика» з галузі знань 06 «Журналістика». – Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024.

У дисертаційному дослідженні з'ясовано місце «Універсуму» в інформаційному просторі та медіасфері України. Упродовж тридцятирічного існування журнал утвердився як серйозне й відповідальне аналітичне видання, як платформа для глибоких і безкомпромісних дискусій з приводу актуальних і гострих проблем України після відновлення державності. Журнал почав функціонувати через два роки після проголошення Україною незалежності. Цей час був періодом сподівань, перших успіхів, розчарувань та невдач. Відтоді публікації на сторінках журналу почали засвідчувати прагнення редакції згуртувати таких авторів, які спроможні концептуально, критично, відповідально осмислювати проблеми українського державотворення, що узгоджувалося з позицією незалежного від жодних політичних та фінансових груп журналу.

У праці встановлено, що дослідженню діяльності видань журнального типу науковці належної уваги не приділяють, хоча є окремі дослідження, які враховано. Йдеться про дослідження сучасних медіа і періодичні видання минулого. Наголошено, що «Універсум» – єдине друковане видання журнального типу, яке втрималося в інформаційному просторі України упродовж трьох десятиліть, попри складні економічні й політичні умови. У цьому теж полягає феномен видання.

У дослідженні використано доволі широкий діапазон загальнонаукових

методів і підходів, що дало змогу сформувавши адекватну методологічну основу дисертації. Йдеться про те, що журналістика була, є й залишиться важливим соціальним інститутом і професією в добу сучасних інформаційних технологій, що лише аналітика врятує традиційну журналістику від занепаду й деградації, що незалежна журналістика – це ознака й елемент демократичного громадянського суспільства, що державницька позиція – неодмінна засада функціонування будь-якого видання. Державницька позиція, національна ідея визначають творче обличчя журналу «Універсум».

Журнал «Універсум» використовував різні жанри, продуману систему рубрик, порушував теми, що стосувалися найважливіших сфер життєдіяльності держави – політики, військової та безпекової тематики, економіки, історії та історичної пам'яті, культури. Це забезпечувало повноту національного буття й адекватне відображення проблем та проблемних ситуацій у найважливіших сферах нашого життя.

З'ясовано, що журнал «Універсум» ефективно реалізував актуальне завдання журналістики – аналізувати, прогнозувати, конструктивно розв'язувати складні новітні проблеми суспільного розвитку, виховувати в аудиторії вміння самостійно мислити, екстраполювати досвід минулого на сучасне та майбутнє життя. Діяльність «Універсуму» підтверджує думку науковців: єдине, що може врятувати людину, – це поява аналітично-інформаційних систем, що їх створюватимуть спеціалісти з масово-інформаційної діяльності (журналісти) на засадах чіткої спеціалізації. Закономірним висновком про ефективність функціонування журналу є його тридцятирічна діяльність і те, що аналітика – це спосіб подолання інформаційного хаосу, як і конструктивного розв'язання проблем.

У праці доведено, що аналітичність, системність, проблемність, прогностичність, публіцистичність – це головні риси й ознаки стилю функціонування «Універсуму», який зумовлює й диктує нинішній період української історії. Досвід журналу переконує, що ідеальна формула журналістики (якщо не брати до уваги економічний чи фінансовий аспект

діяльності) – це аналітичний текст, в якому аргументованість поєднується зі світоглядом автора, висновки збігаються з історичними імперативами події та її цінностями, вміння логічно мислити поєднується з психологічними аргументами, а все це трансформується в публіцистичний виклад матеріалу, в якому автори (журналісти, публіцисти, вчені, фахівці) використовують різні методи пізнання дійсності й форми відображення. Автори журналу «Універсум» упродовж усього періоду його функціонування висловлювали думку з приводу актуальних проблем з державницьких позицій і системно захищали національні смисли й цінності. Саме системний підхід сприяв конструктивності пропозицій тих чи інших авторів у ставленні до аналізу складних проблем.

У дослідженні показано, що «Універсум» від часу заснування позиціонував себе не лише як журнал політології, економіки, науки й культури, а й футурології. Це можна пояснити зростанням попиту на знання про майбутнє у суспільстві. Проте передбачення майбутнього (йдеться про певну історичну перспективу) поєднується з прогностичністю, яка стосується вже актуальних проблем і сучасних процесів. З'ясовано, що авторитетні автори журналу аналізували ті чи інші проблеми і не лише вказували на причини, можливі способи й шляхи їхнього розв'язання, а й прогнозували появу небезпечних ризиків, напрями негативного розвитку проблемних ситуацій. Це доволі помітно в публікаціях на військову, економічну, політичну тематику. З'ясовано і те, що футурологічні передбачення реалізувалися на сторінках журналу не лише у сфері науки, а й на політичному та публіцистичному майданчиках. У праці проілюстровано, що прогностичні риси, ознаки, тенденції притаманні тим публікаціям, які виходили друком перед кризовими ситуаціями чи знаковими подіями у сучасній історії України (йдеться про рух «Україна без Кучми» на початку тисячоліття, Помаранчевий Майдан, Революцію Гідності, російсько-українську війну).

Незважаючи на різний соціальний статус авторів (учених, підприємців, митців, спеціалістів з різних сфер життєдіяльності, а не лише журналістів і

публіцистів), публікаціям журналу притаманна й така риса, як публіцистичність. Редакція насамперед розуміла цю особливість як поєднання самостійної, авторської думки із актуальністю й проблемністю питання, яке автор аналізує.

На підставі кількісного аналізу контенту «Універсуму» з'ясовано, що в журналі вибудовано продуману систему рубрик, що адекватно відображає актуальні проблеми суспільного життя. Рубрикація сприяє концептуально цілісній структурі кожного номера журналу й проблемно-тематичній та ідейно-змістовій наповненості.

У дисертаційному дослідженні з'ясовано, що контент «Універсуму» – це теми і проблеми у сфері військовій, політичній, економічній, культурній, а також пов'язаній із історичною свідомістю й пам'яттю. Національна єдність держави – одна з ключових тем видання.

Упродовж 1993–2023 рр. на сторінках «Універсуму» під різними рубриками опубліковано 2 770 матеріалів. Визначено кількість публікацій, які за своїм змістом відповідають тому чи іншому проблемно-тематичному напрямку: тематика культури – 521 публікація (18,8 %), війська й безпеки – 523 публікації (19,2 %), економічна проблематика – 56 публікацій (2 %), російсько-український дискурс – 96 публікацій (3,5 %), історична тематика – 233 публікації (8,4 %).

У праці з'ясовано, що реалізація кожного із перелічених проблемно-тематичних напрямів спирається на чітко окреслену концептуальну основу, осередком якої були ідея державності, національні смисли й цінності, європейська орієнтація, як і загальнолюдські цінності, продумана система рубрик. Журнал відзначався різножанровістю, однак провідне місце належало статті. Редакція виважено добирала авторів, завдяки чому навіть під час обговорення гострих, дражливих, але актуальних проблем дискусії відбувалися в межах цивілізованого дискурсу. Винятком до певної міри була «російська тема», оскільки у деяких публікаціях можна зауважити ознаки «мови ворожнечі» (якщо підходити до питання суто з формальних міркувань).

Редакція та її автори вважають, що в умовах війни з Росією як з ворогом, який сповідує «рашизм» як антилюдяну, шовіністську, ксенофобну, brutальну, жорстоку ідеологію, з ворогом, який регулярно скоює воєнні злочини і вдається до злочинів геноциду, який нав'язує «руській мір» з такими ж цінностями, використання «мови ворожнечі» можна пояснити.

У дисертаційному дослідженні проаналізовано публікації «Універсуму» 1993-2023 років як друкованого видання, проте журнал має й інтернет-версію.

Ключові слова: культура, мова, національна ідея, Голодомор, держава, публіцистика, ЗМІ, журналістика, історія, система, пропаганда, інформація, війна, контент, інформаційне суспільство.

ABSTRACT

Romanchuk V. O. «Universum» magazine in the context of Ukrainian state formation: conceptual foundations, discourses, prognosis (1993–2023). – Scientific qualification manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 061 – Journalism. Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivan Franko National University of Lviv, 2024.

The dissertation research examines the place of the magazine “Universum” in the information space and media sphere of Ukraine. Over the course of its thirty-year existence, the journal has established itself as a serious and responsible analytical publication, as a platform for in-depth and uncompromising discussions on the pressing and acute problems of Ukraine after the restoration of statehood. The magazine was launched two years after Ukraine was restored as an independent state. It was a period of hope and the first disappointments and failures. Since then, the journal began to publish publications that demonstrated the editorial staff's desire to bring together authors who were able to conceptually, critically, and responsibly comprehend the problems of Ukrainian state-building, which was consistent with the position of the journal, which was independent of any political or financial groups.

The paper establishes that scholars do not pay attention to the study of the activities of magazine-type publications, although there are some studies that are taken into account in the paper, both studies of modern media and periodicals of the past. The author also notes that «Universum» is the only magazine-type publication that has survived in the information space despite the difficult economic and political conditions, which is also the phenomenon of the publication. The work uses a fairly wide range of general scientific methods and approaches, which made it possible to form an adequate methodological basis for the dissertation. It is about the fact that journalism has been and remains an important social institution and profession in the age of modern information technologies, that only analytics will save traditional journalism from decline and degradation, that independent journalism is a sign and element of a democratic civil society, that a state position should be an indispensable basis for the functioning of any publication. The state position and national idea define the creative face of “Universum” magazine. The “Universum” magazine used various genres, a well-thought-out system of headings, and raised topics related to the most important spheres of state life: politics, military and security issues, economics, history and historical memory, and culture. This ensured both the completeness of national life and an adequate reflection of problems and problematic situations in the most important spheres of our life. It is found that the magazine «Universum» effectively realized the actual task of journalism – to analyze, predict, constructively solve complex contemporary problems of social development, to educate its audience to think independently, to extrapolate the experience of the past to modern and future life. The activities of «Universum» confirm the opinion of scholars that the only thing that can save a person is the emergence of analytical and information systems created by mass media specialists (journalists) on the basis of clear specialization. A natural conclusion about the effectiveness of the magazine's functioning is its thirty-year existence and the fact that analytics is a way to overcome information chaos, as well as a constructive solution to problems.

The paper proves that analytical, systematic, problematic, predictive, and

journalistic are the main features and characteristics of the «Universum's» style of functioning, a style that is determined and dictated by the current period of Ukrainian history. The experience of the magazine convinces us that the ideal formula for journalism (if we do not take into account the economic or financial aspect of the activity) is an analytical text in which reasoning is combined with the author's worldview, and the conclusions coincide with the historical imperatives of the event and its values, the ability to think logically is combined with psychological arguments, and all this is transformed into a journalistic presentation of the material, in which the authors (journalists, publicists, scientists, specialists) use different methods of cognition of reality and forms of reflection. Throughout the entire period of the journal's existence, the authors of «Universum» have expressed their opinions on current issues from a state perspective and systematically defended national meanings and values. It was the systematic approach that contributed to the constructiveness of the proposals of a particular author in analyzing complex problems.

The paper shows that from the very beginning the «Universum» positioned itself not only as a journal of political science, economics, science and culture, but also of futurology. This can be explained by the fact that there is a growing demand in society for knowledge about the future. However, prediction of the future (i.e., a certain historical perspective) is combined with prognostication, which concerns already existing problems and modern processes. It was found that the authoritative authors of the journal, analyzing certain problems, pointed not only to their causes, possible ways and means of solving them, but also predicted the emergence of dangerous risks and directions of negative development of problem situations. This is especially noticeable in publications on military, economic, and political topics. It has also been found that futurological predictions were realized on the pages of the journal not only in the field of science, but also in the political and journalistic spheres. The paper shows that prognostic features, signs, and trends are inherent in those publications that appeared before crises or significant events in the modern history of Ukraine (the «Ukraine without Kuchma» movement at the beginning of the

millennium, the Orange Maidan, the Revolution of Dignity, and the Russian-Ukrainian war).

It is shown that despite the different social status of the authors (scientists, entrepreneurs, artists, specialists in various fields of life, not just journalists and publicists), the journal's publications are also characterized by such a feature as journalism. The editors understood this feature, first of all, as a combination of independent, authorial opinion with the relevance and problematic nature of the issue that the author analyzes.

Based on the quantitative analysis of the content of «Universum», it was found that the magazine has a well-thought-out system of headings that adequately reflects the current problems of public life. The rubric contributes to the conceptually integral structure of each issue of the magazine and to the problematic, thematic and ideological content.

The paper finds that the content of «Universum» includes topics and issues in the military, political, economic, cultural, and historical consciousness and memory spheres.

Between 1993 and 2023, 2 770 materials were published on the pages of «Universum» under various headings. It has been established that the number of publications that correspond to a particular problematic and thematic area in terms of their content was distributed as follows: culture – 521 publications (18.8 %), military and security – 523 publications (19.2 %), economic issues – 56 publications (2 %), Russian-Ukrainian discourse – 96 publications (3.5 %), historical topics – 233 publications (8.4 %).

The paper finds that the implementation of each of these problematic and thematic areas is based on a clearly defined conceptual framework, which was centered on the idea of statehood, national meanings and values, European orientation, as well as universal human values, and a well-thought-out system of headings. The editorial staff used various genres, but the article was dominant. The editors carefully selected the authors, and therefore, even when discussing acute, sensitive, but relevant issues, the discussions were held within the framework of

civilized discourse. To some extent, the «Russian topic» was an exception, as some of the publications showed signs of «hate speech» (if we approach the issue purely from formal considerations). The editorial board and its authors believe that in the context of the war with Russia as an enemy that professes «rashism» as an anti-human, chauvinistic, xenophobic, brutal, cruel ideology, an enemy that regularly commits war crimes and resorts to genocide, and that imposes the «Russian world» with the same values, the use of «hate speech» can be explained.

This dissertation analyzes the publications of «Universum» from 1993 till 2023 as a print edition, but the journal also has an online version too.

Keywords: culture, language, national idea, Famine, state, publicism, mass media, journalism, history, system, propaganda, information, war, content, information society.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Романчук В. О. Українська військова тематика на сторінках журналу «Універсум» (1993–2018). *Вісник Львівського університету*. 2018. Серія: Журналістика. Вип. 44. С. 38–57.
2. Романчук В. О. Публіцистика журналу «Універсум» (1993–2018) як дієвий чинник утвердження української державності. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2019. Вип. 45. С. 157–165.
3. Романчук В. О. Економічна проблематика в умовах українського державотворення на сторінках журналу «Універсум» (1993–2018). *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2020. Вип. 47. С. 18–34.
4. Романчук В. О. Українська культурна парадигма на сторінках журналу «Універсум» (1993–2018). *Вісник книжкової палати*. 2020. № 3. С.35–43.
5. Романчук В. О. Висвітлення особливостей гібридної війни Росії проти України на сторінках журналу «Універсум» (1993–2020). *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2020. № 4. С. 26–34.
6. Романчук В. О. Польська проблематика на сторінках журналу «Універсум»: історична пам'ять, культура, політика. *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2020. Вип. 13. С. 343–357.
7. Романчук В. О. Історична публіцистика як публічна історія на сторінках журналу «Універсум» (1993–2018). *Обрії друкарства*. 2021. № 1 (9). С. 143–160.
8. Romanchuk V. O., Romanchuk O. K. Environmental Threats and National Security of Ukraine. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2023. Вип. 52–53. С. 75–90. Задум статті належить О. Романчукові, а концепція, збір матеріалу, опрацювання, написання тексту англійською мовою належить В. Романчук.

*Статті у виданнях,
внесених до міжнародних наукометричних баз даних*

9. Romanchuk O. K., Romanchuk V. O. Artificial intelligence: «experimental philosophy» or a requirement of reality? *The Journal for Educators, Teachers and Trainers*. 2021. Vol. 12. № 4. P. 146–153. (Web of Science). Задум статті належить О. Романчукові, а концепція, збір матеріалу, опрацювання, написання тексту англійською мовою належить В. Романчук.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Романчук В. О. Культура і мораль як визначальні чинники державотворення. *Філософсько-психологічні аспекти духовності: довіра як основа зміни в економіці та суспільстві* : збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Львів, 16 лютого 2016 р.). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 264–266.

11. Романчук В. О. Журнал «Універсум»: чверть століття в інформаційному просторі. *Сучасний мас-медійний простір: реалії та перспективи розвитку* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 25 жовтня 2018 р.). Вінниця, 2018. С. 275–284.

12. Романчук В. О. Чверть століття в інформаційному просторі. *Кризь роки і долі. Львівська журналістика у фактах, коментарях, світлинах*. Львів : ПАІС, 2019. С. 92–100.

13. Романчук В. О. Історична публіцистика як публічна історія на сторінках журналу «Універсум» (1993–2018). *Сучасна політична наука: нові виклики та контексти (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 11 грудня 2020 р.))*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С.198-200.

14. Романчук В. О. Системність і міждисциплінарність у дослідженні журналістики XXI століття. *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції,*

перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18–19 жовт. 2022 р.). Львів : Простір-М, 2022. С. 218–220

15. Романчук В. О. Російсько-українська війна як дискурс сучасних західних ЗМІ. *Українські та закордонні медіа перед викликами сучасності* : збірник матеріалів звітної наукової конференції за 2022 рік (секція «Журналістика»). Львів : Простір-М, 2023. С. 52–54.

16. Романчук В. О. У пошуках національного універсуму. *Альманах Українського Народного Союзу – Almanac of the Ukrainian National Association*. Parsippany, New Jersey (USA). 2023. С. 215–221.

17. Романчук В. О. Рашизм у дії: підступ, обман, лицемірство. *Універсум. Журнал політології, футурології, економіки, науки та культури*. 2023. № 5–6. С. 32–34.

18. Romanchuk V. «Rashism» in Action: Trickery, Deception & Hypocrisy. *The Ukrainian Quarterly*. 2023. № 3. P. 65–70.

19. Romanchuk V.O. A SEMISYNTHETIC COMPOUND FROM THE ALKALOIDS OF CHELIDONIUM MAJUS L. AND THIOPHOSPHORIC ACID TRIAZIRIDIDE NSC631570 AND ITS INFLUENCE ON CHILDREN (A REVIEW OF CASE REPORTS). *Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft / German International Journal of Modern Science*. 2021. № 21. S. 33–36. Index Copernicus

20. Romanchuk V. O. COVID-19: HOW TO TREAT SAFELY AND EFFECTIVELY? // *Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft*. 2021. № 17. S. 26–29. Index Copernicus